

19. yüzyıla gelindiğinde, geleneksel toplumu oluşturan unsurlardaki dağılma ivme kazanır. Çözölmeye uğrayan toplumsal yapılar yerlerini yeni değerlere ve kurumlara bırakır. Bu yeni değerler ve kurumlar, otoritenin, modernitenin sebep olduğu toplumsal parçalanmayı durdurmak amacıyla geliştirdiği buluşlardır çoğunlukla. 19. yüzyılda bir bilim dalı olarak ortaya çıkan psikiyatri de modernitenin çocuklarından biridir. Antipsikiyatri hareketinin temsilcilerinden Thomas Szasz, psikiyatri kliniklerini, “oyunu kurallarına göre oynamayan”, kurulu düzen için tehdit oluşturduğu düşünülen bireylerin cezalandırıldığı yerler olarak tanımlar.(1) Buna göre, daha önce hiçbir ortak paydada bulunmayan çoğunluk, psikiyatri tarafından ilişitirilen “normal” etiketi altında birleşir. İşte John Cassavetes’in filmi *Etki Altında Bir Kadın* (*A Woman Under the Influence*, 1974) da, kendisine toplum tarafından verilen “anne” ve “eş” rollerini oynamakta zorluk çeken Mabel’in bu “normal” kalabalık tarafından dışarıda bırakılmasını konu edinirken asıl hastalıklı olanın kadın değil; mevcut ataerkil düzen olduğunu gözler önüne serer.

Film, Mabel’in kocası Nick ve diğer işçileri çalışırken gösteren bir sahneyle açılır. Görüntülerin üstüne bindirilmiş yazılar dışında, izlediğimiz filmin “etki altında bir kadın” ile ilgili olduğuna dair herhangi bir ize rastlamayız. Böylelikle Cassavetes, bu düzende kadına verilmiş olan edilgen role göndermede bulunur. Erkeklerden beklenen çalışmak, inşa etmek ve dünyayı değiştirmektir. Kadın görünmez kalmıştır; erkeğin gücünün etkisiyle şekillendiği ölçüde var olabilir yalnızca.

Yakın plan çekimlerle Mabel’in yüzündeki anlatım sürekli kayıt altına alınır. Bu durum, başkarakterin gerginliğine film boyunca tanıklık etmemizi sağlar. Mabel gergindir; zira toplumun kendisinden kususuzca ete kemiğe büründürmesini istediği rollerin altından kalkamadığını hissetmektedir. Hayattaki amacının sahnede kaldığı sürece rolünü iyi oynamak olduğuna iyice inandırılmışken “mükemmel anne” ve

“mükemmel eş” imgeleriyle uyşamamak onda rahatsızlık uyandırır. Bu rahatsızlık, kendisini bir anda üç çocukla birlikte kutu gibi bir eve hapsedilmiş olarak bulan bir kadının oynamaya çalıştığı role yabancılaşmasıdır. Ne var ki aileye atfedilen kutsallık, yaşadığı yabancılaşmayı dile getirmeyi Mabel için imkânsız hale getirir. Bu yüzden Mabel, oynamayı bırakmak yerine rolleriyle arasındaki yitik bağı yeniden kurmak için boş yere çabalamaya devam eder. Verili senaryolara göre yaşamının gerçek çulğnluk olduğunu sezgileriyle kavramışken, Nick’ten kendisine bir rota çizmesini ister hala. (“Ne yapmamı istediğini söyle, nasıl olmamı istediğini söyle.”) Halbuki yalnızca çocuklar eve döndüğünde tanık olduğumuz sahneler bile kadınlara sözde doğa tarafından verilen rollerin barındırdığı tüm çelişkileri gösterir. Mabel, iyi bir eş olmaya, Nick’in sorunlarıyla ilgilenmeye çalışırken kötü bir anne olup çıkar. Çocuklarını azarlar durur ve onları zorla okula yollar. Bu tavırları, okul servisinin geri dönüşünü sabırsızlıkla beklerkenki haliyle taban tabana zıttır. Mabel’in davranışlarındaki bu tutarsızlık, toplumsal düzen tarafından yazılmış rollerin çatışmasından ileri gelir. O yine de rolünde umutsuzca tutunmaya çalışır. Ancak çabaları çevresindekiler için bir türlü yeterli olmaz; onların önceden çizilen çizgiden milimlik sapmalara dahi tahammülleri yoktur çünkü. Mabel’dan belirlenen sınırlara daima ayak uydurması beklenir.

Mabel, bir “ayak uyduramayan” olarak düzen tarafından “normal” unvanıyla onurlandırılmaktan oldukça uzaktır. “Normal” bir kadından, kocası çalışmaya gittiğinde evinde oturup onu beklemesi istenirken Mabel dışarı

çkar ve bir bara girer. Burada Garson'la tanışır. En büyük arzusu, çevresindekilerle iletişim kurabilmek, yaralarını onlara göstermek, görünmez olmadığını hissetmektir. Fakat barda tanıştığı yabancı da karakterin varoluşsal bunalımına gözlerini kapar, onu dengesiz bir kadın olarak görür sadece. Mabel'in yalnızlığını paylaşma girişiminde uğradığı bu başarısızlık yenilerini izlerken, kocası Nick'in de onun çevresiyle kurduğu iletişimi sınırlandırmasına tanıklık ederiz sürekli. Mabel'in bir başka insana ne kadar yakınlık gösterebileceği dahi kocası tarafından belirlenir. Görünüşte iyi niyet taşıyan bu müdahaleler, Mabel'in kendisini ilgilendiren konular hakkında sağlıklı kararlar veremeyeceği ve başının çaresine bakamayacağı gibi küçümseyici varsayımlarda bulunan bir bakışın ürünleridir aslında. Öte yandan patriarkal düzen kadınlar için olduğu kadar erkekler için de yaralayıcıdır. Burada göz ardı edilen, Nick'in de Mabel ile benzer sancuları yaşamakta, kendisine verilen rolün ağırlığı altında ezilmekte olduğudur. Karısı ve çocuklarıyla kurduğu arızalı ilişkinin doğasını daha geniş bir çerçeveden bakarak anlamaya çalışmaktansa suçu Mabel'a atan Nick, böylece sinir krizinin eşliğinden bir an olsun ayrılmamaya mahkum eder kendini.

Nihayet Mabel, kendi onayının dışında, altı ay süreyle bir psikiyatri kliniğine yatırıldığında, topluluğun "normal" bireyleri tarafından "öteki" olarak görülen kişilerin maruz kaldığı şiddet de su yüzüne çıkar ve böylelikle, Szasz'ın tanımlarına da uygun olarak, "hastanın tedavi olma hakkı", normlara uymayan bireyin özgürlüğünün elinden alınmasını meşrulaştırmak amacıyla kullanılır.(2) Mabel'in bu süre içinde gördüğünü söylediği elektroşok tedavisi de bir cezalandırma yöntemi olarak düşünülebilir. Bu noktada Mabel'in hasta olarak etiketlenmesi neden olan patriarkal düzenin bireyin özgürlüğüne ve içsel bütünlüğüne doğrulttuğu silah gözler önüne serilir. Filmin tüm diğer karakterleri, toplumsal kurumların her birinin hastalıklı olduğunu kabul etmemek için tek bir kişinin, Mabel'in hastalıklı olduğuna inanmayı tercih eder. Zira kurumların hastalıklı olduğunun idraki, düzene başkaldırı zahmetini doğuracaktır. Böylece Mabel dışındaki herkes mayınlı araziye girmekten kaçınarak oynadıkları rollerin anlamsızlığını görmezden

gelmeye devam eder.

Klinikte geçirdiği altı ay sonunda Mabel'in tedavi -ceza süresi- dolar ve topluluğa tekrar eklemlemeye çalışır. Ancak neye, nasıl uyum göstermesi gerektiğinin bilgisine eskisinden daha çok yaklaşmamıştır. İçine düştüğü boşluk, onun gelişini kutlamak için düzenlenen partide etrafını çevreleyen tüm insanların konuşmalarının birbirine girmesiyle somut ifadesini bulur. Cassavetes bu anlamsız sesler bulamacını, Mabel'in oyuna dâhil olamamışlık hissini betimlemekte kullandığı bir araca dönüştürür. Hastaneye kapatılmadan önce olduğu gibi, Mabel yine çevresindeki her kafadan çıkan sesin arasına karışamaz, o seslerle iletişim kuramaz; en önemlisi de o seslerin meydana getirdiği topluluğa ait olduğunu hissedemez. Mabel'in babasından çaresizce yardım istediği ("Dad, will you stand up for me?"), buna karşılık babasının ayağa kalktığı an, bence sinema tarihinde iletişimsizliği en iyi şekilde tasvir eden sahnelerden biridir. Kısacası, Mabel'in kapatıldığından bu yana geçen sürede dünya hiç değişmemiş, ona eskisinden daha az yalpalayarak ilerleyebileceği sağlam bir zemin sağlamayı yine reddetmiştir.

Etki Altında Bir Kadın'ın belki de en etkileyici yanı, yaşanan her şeye, çekilen tüm çilelere rağmen, karakterlerin yenilgiyi kabullenip filmin başında buldukları noktaya bir kez daha gelmeleridir. Cassavetes başlangıç noktasına geri dönerek, karakterlerin toplumsal kurumlarca üzerlerinde kurulmaya çalışılan tahakküme karşı çıkmak yerine düzene uyum sağlamaya çalıştıkları sürece benzer sorunlarla yüzleşmeye devam edeceklerini ima eder. Mabel ve Nick, bu yüzleşmeyi yeniden yaşamayı kabullenmiş görünürler ve toparlanıp yaralarını sardıktan sonra yollarına devam ederler.

Eylem Taylan

- (1) Szasz, T. *The Manufacture of Madness: A Comparative Study of the Inquisition and the Mental Health Movement*. Syracuse University Press, 1997, sf. 58
- (2) Szasz, T. *Psychiatric Slavery*. Syracuse University Press, 1998, sf. 110